קיצור שלחן ערוך — דיני קדיש וברכו וצרוף עשרה ואם יצאו מקצתן ודין השליח צבור

אַחַר יִשְׁתַּבַּח, אוֹמֵר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ. אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ וּבָרְכוּ וּקְדֻשָּׁה וְאֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים. וְאִם לֹא הָיוּ עֲשָׂרָה בְּשָׁעָה שֶׁאָמְרוּ יִשְׁתַּבַּח אֶלָּא שֶׁנִּשְׁלְמוּ אַחַר כָּךְ, לֹא יֹאמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר קַדִּישׁ, כִּי אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ אֶלָּא אַחַר דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בַּעֲשָׂרָה. וְלָכֵן יַמְתִּינוּ מִלּוֹמַר יִשְׁתַּבַּח עַד שֶׁיָּבוֹאוּ עֲשָׂרָה. וְיכוֹלִין לְהַמְתִּין עַד קָרוֹב לַחֲצִי שָׁעָה, וְיוֹתֵר לֹא יַמְתִּינוּ, אֶלָּא יֹאמְרוּ יִשְׁתַּבַּח וְיַמְתִּינוּ. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ עֲשָׂרָה, יֹאמְרוּ תְּחִלָּה אֵיזֶה פְּסוּקִים וְאַחֲרֵיהֶם יֹאמַר הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ (נ"ג נ"ה ס"ט רל"ד).

גָּדוֹל, הַיְנוּ שֶׁעָבְרוּ לוֹ שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְנִכְנַס לִשְׁנַת י"ד, (וְסוֹמְכִין עַל הַחֲזָקָה דִּמְסְתָמָא הֵבִיא ב' שְׂעָרוֹת) כְּגוֹן שֶׁנּוֹלַד בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַד רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן, דְּהַיְינוּ בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה שֶׁל רֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִיסָן לְאַחַר י"ג שָׁנִים נַעֲשֶׂה גָּדוֹל. מִי שֶׁנּוֹלַד בְּחֹדֶשׁ אֲדָר כְּשֶׁהָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל הַשָּׁנָה מְעֻבֶּרֶת, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה גָּדוֹל עַד אֲדָר שֵׁנִי. אֲבָל אִם נוֹלַד בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל גַּם כֵּן בַּאֲדָר רִאשׁוֹן. וְאִם כְּשֶׁנּוֹלַד הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה גָּדוֹל הִיא שָׁנָה פְּשׁוּטָה, בֵּין שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר רִאשׁוֹן, בֵּין שֶׁנּוֹלַד בַּאֲדָר שֵׁנִי, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל בְּיוֹם זֶה בַּאֲדָר שֶׁל עַתָּה. וְנִמְצָא כִּי לִפְעָמִים, נַעַר שֶׁנּוֹלַד קוֹדֶם לַחֲבֵרוֹ, יִתְאַחֵר יוֹתֵר לִהְיוֹת גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ שֶׁנּוֹלַד אַחֲרָיו, כְּגוֹן שֶׁנּוֹלְדוּ בְּשָׁנָה מְעֻבֶּרֶת, זֶה בְּכ' לַאֲדָר רִאשׁוֹן וְזֶה בְּי' לַאֲדָר שֵׁנִי וְהַשָּׁנָה אֲשֶׁר נַעֲשִׂים גְּדוֹלִים הִיא שָׁנָה פְּשׁוּטָה.

צְרִיכִין לְזָהֵר, שֶׁלֹּא לִמְנוֹת אֶת הָאֲנָשִׁים לְגֻלְגְּלוֹתָם לֵידַע אִם יֵשׁ מִנְיָן, כִּי אָסוּר לִמְנוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְגֻלְגְּלוֹתָם, אֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה דִּכְתִיב וַיִּשַּׂמַע שָׁאוּל אֶת הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים (פר"ח) וְנוֹהֲגִין לִמְנוֹתָם בַּאֲמִירַת הַפָּסוּק הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וְגוֹ' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֲשָׂרָה תֵּבוֹת.

צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲשָׂרָה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר עִמָּהֶם, אֲבָל אִם מִקְצָתָם בְּחֶדֶר זֶה וּמִקְצָתָם בְּחֶדֶר אַחֵר, אֵינָם מִצְטָרְפִין, אַף עַל פִּי שֶׁהַפֶּתַח פָּתוּחַ בֵּינֵיהֶם, וַאֲפִלּוּ אִם הָרֹב הֵמָּה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהַמִּעוּט בַּעֲזָרָה שֶׁלְּפְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אֵינָם נִגְרָרִים אַחַר הָרֹב לְהִצְטָרֵף עִמָּהֶם וַאֲפִלּוּ הָעוֹמְדִים עַל הָאַסְקֻפָּה בְּתוֹךְ הַפֶּתַח מִן הָאֲגַף וְלַחוּץ. דְּהַיְנוּ, כְּשֶׁסּוֹגְרִין אֶת הַדֶּלֶת, נִמְצָא מָקוֹם זֶה לַחוּץ, אַף עַל פִּי שֶׁעַתָּה הַפֶּתַח פָּתוּחַ, מִכָּל מָקוֹם נִדּוֹן כְּלַחוּץ, וְכָל זֹאת לְעִנְיַן צֵרוּף לַעֲשָׂרָה אֲבָל אִם הָיוּ כָּאן עֲשָׂרָה, וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ אוֹ בָּרְכוּ אוֹ קְדֻשָּׁה, אֲזַי כָּל הַשּׁוֹמֵעַ קוֹלָם, יָכוֹל לַעֲנוֹת עִמָּהֶם, אֲפִלּוּ כַּמָּה בָּתִּים מַפְסִיקִים בֵּינֵיהֶם, כִּי אֲפִלּוּ מְחִיצָה שֶׁל בַּרְזֶל, אֵינָהּ מַפְסֶקֶת בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תְּהֵא שָׁם צוֹאָה אוֹ עֲבוֹדַת גִּלּוּלִים. (נ"ה)

צָרִיךְ לְזָהֵר מְאֹד, לִשְׁמֹעַ הַקַּדִּישׁ וְלַעֲנוֹת אַחֲרָיו בְּכַוָּנָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּאָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא, שֶׁצָּרִיךְ לְכַוֵּן הֵיטֵב, שֶׁכָּל הָעוֹנֶה אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא בְּכָל כֹּחוֹ וְכַוָּנָתוֹ, קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּינוֹ שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה, וְיֵשׁ לַעֲנוֹת אוֹתוֹ בְּקוֹל רָם, שֶׁבְּקוֹל זֶה שׁוֹבֵר כָּל הַמְקַטְרְגִים, וּמְבַטֵּל כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִתֵּן קוֹלוֹת גְּדוֹלוֹת, שֶׁלֹּא יִתְלוֹצְצוּ עָלָיו בְּנֵי אָדָם וְיִגְרֹם לָהֶם חֵטְא. אוֹמְרִים אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא וְכוּ' עִם תֵּבֵת יִתְבָּרַךְ, וְאַחַר כָּךְ יִשְׁמַע מִן הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר וְיֹאמַר אָמֵן.

יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵין צְרִיכִין לַעֲמֹד בְּקַדִּישׁ, אַךְ כָּל קַדִּישׁ שֶׁתָּפְסוּ בַּעֲמִידָה, כְּגוֹן אַחַר הַלֵּל, יֵשׁ לַעֲמֹד עוֹד בּוֹ, עַד לְאַחַר אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲמֹד תָּמִיד, לְקַדִּישׁ וְלִשְׁאָר דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, דְּיֵשׁ לִלְמֹד בְּקַל

וָחֹמֶר מֵעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב, דִּכְתִיב וְאֵהוּד בָּא אֵלָיו וְגוֹ' וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר אֱלֹהִים לִי אֵלֶיךָ וַיָּקָם מֵעַל הַכִּסֵּא, וּמָה עֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב שֶׁהָיָה עוֹבֵד כּוֹכָבִים קָם לִדְבַר ה', כָּל שֶׁכֵּן אֲנַחְנוּ עַמּוֹ, וְכֵן יֵשׁ לְהַחְמִיר. (נ"ו)

אִם אֵין ט' שׁוֹמְעִין לְהַשְׁלִיחַ צִבּוּר, לֹא יֹאמַר כְּלָל קַדִּישׁ, כִּי כָּל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֵין אוֹמְרִים בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה דְּהַיְנוּ אֶחָד אוֹמֵר וְתִשְׁעָה שׁוֹמְעִים, וּמִכָּל מָקוֹם, אִם אֶחָד מֵהָעֲשָׂרָה מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲנוֹת עִמָּהֶם מִצְטָרֵף וְהוּא הַדִּין לְבַ' וְגַ' וְד', כָּל שֶׁנִּשְׁאַר הָרֹב שֶׁעוֹנִין, אֵין הַמִּעוּט מְעַכֵּבֶת, אֲבָל אִם אֶחָד מֵהֶן יָשֵׁן, צְרִיכִין לְהָקִיצוֹ, כִּי הַיָּשֵׁן אֵינוֹ מִצְטָרֵף לַעֲשָׂרָה. (נ"ו)

לְאַחַר שֶׁאָמַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר חֲצִי קַדִּישׁ, אוֹמֵר בְּקוֹל רָם בָּרְכוּ אֵת ה' הַמְבֹרָךְ, וְהַצִּבּוּר עוֹנִין בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְהַשְׁלִיחַ צִבּוּר חוֹזֵר וְאוֹמֵר גַּם כֵּן בָּרוּךְ ה' הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד, שֶׁלֹּא יוֹצִיא אֵת עַצְמוֹ מִן הַכְּלָל, שֶׁאוֹמֵר לָהֶם בָּרְכוּ, וְהוּא אֵינוֹ מְבָרֵךְ. יֵשׁ נוֹהֲגִין לַעֲנוֹת אַחַר הַשְׁלִיחַ צִבּוּר אָמֵן, אֲבָל הַשְׁלִיחַ צִבּוּר לֹא יַעֲנֶה אַחַר אֲמִירַת הַקָּהָל. אִם הַשְׁלִיחַ צִבּוּר מַאֲרִיךְ בְּנִגּוּן בְּבָרְכוּ, אוֹמְרִים הַקָּהָל יִתְבָּרַךְ וְכוּ' וְאֵין לְאָמְרוֹ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְנַגֵּן, אֲבָל כְּשֶׁאוֹמֵר הַתֵּבוֹת, לֹא יֹאמְרוּ כְּלוּם, אֶלָּא יִשְׁמְעוּ מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר. אַף מִי שֶׁלֹּא שָׁמַע מִן הַשְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאָמַר בָּרְכוּ אֶלָּא שׁוֹמֵעַ שֶׁהַצִּבּוּר עוֹנִין בָּרוּךְ וְכוּ' יָכוֹל גַּם הוּא לַעֲנוֹת עִמָּהֶם. (עַיֵּן א"ר קלט סק"ט) (נז קכד קלט קצב).

הַקְּדֻשָּׁה שֶׁבְּיוֹצֵר יֵשׁ לְהַדֵּר לְאָמְרָהּ בְּצִבּוּר, וְאִם אִי אֶפְשָׁר אוֹמְרָהּ גַּם בִּיחִידוּת. (נ"ט)

אִם אֵין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת רַק מִנְיָן מְצֻמְצָם, אָסוּר לְכָל אֶחָד מֵהֶם לָצֵאת, וְעַל הַיּוֹצֵא נֶאֱמָר וְעוֹזְבֵי ה' יִכְלוּ. אֲבָל אִם יִשָּׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, יְכוֹלִים הַיְתֵרִים לָצֵאת, אִם כְּבָר שָׁמְעוּ בָּרְכוּ, וּקְדֻשָּׁה וְהַקַּדִּישִׁים עַד לְאַחַר עָלֵינוּ. וּבְדִיעֲבַד אִם לֹא נִשְׁאֲרוּ עֲשָׂרָה, יְכוֹלִין לִגְמֹר גַּם בְּלֹא עֲשָׂרָה (רַק שֶׁיִּהְיוּ רֹב מִנְיָן) אֵת הָעִנְיָן שֶׁהִתְחִילוּ בַּעֲשָׂרָה, וְאִם הִתְחִיל הַשְׁלִיחַ צִבּוּר לַחְזֹר אֵת הַתְּפִלָּה, גּוֹמֵר הַחֲזָרַת כָּל הַתְּפִלָּה וְאוֹמְרִים קְדֻשָּׁה, וְגַם אוֹמֵר אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בִּבְרָכָה וְכוּ', אֲבָל אֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֵת כַּפֵּיהֶם, וְגַם אֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ לְאַחַר הַשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, כִּי הֵמָּה עִנְיָנִים אֲחֵרִים (כָּךְ כָּתַב הַפְּרִי חָדָשׁ וְעוֹד מֵהָאַחֲרוֹנִים ז"ל) וְאִם הִתְחִילוּ לִקְרֹת בַּתּוֹרָה בַּעֲשָׂרָה, וְיָצְאוּ מִקְצָתָן, גּוֹמְרִין אֶת הַקְּרִיאָה, אֲבָל אֵין מוֹסִיפִין, וְגַם אֵין קוֹרִין לְמַפְטִיר, אֶלָּא הָאַחֲרוֹן שֶׁבִּמְנָיַן הַקְּרוּאִים, קוֹרֵא אֵת הַהַפְטָרָה בְּלֹא בְּרָכוֹת. (נ"ה קמ"ג)

הַשְׁלִיחַ צִבּוּר צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָגוּן, שֶׁנֶּאֱמַר נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שְׂנֵאתִיהָ, וְאָמְרוּ רז"ל זֶה שְׁלִיחַ צִבּוּר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן וְיוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּיבָה, וְאֵיזֶה הָגוּן, זֶה שֶׁהוּא רֵיקָן מֵעֲבֵרוֹת, וּפִרְקוֹ נָאֶה, פֵּרוּשׁ, שֶׁלֹּא יָצָא עָלָיו שֵׁם רַע אֲפִלּוּ בִּילְדוּתוֹ, וְשֶׁהוּא עָנָו וּמְרֻצֶּה לַקָּהָל, שֶׁיַּסְכִּימוּ לִתְפִלָּתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ נְעִימָה וְקוֹל עָרֵב, שֶׁמּוֹשֵׁךְ הַלֵּב, וְרָגִיל לִקְרֹת בְּתוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפְּסוּקִים שֶׁבַּתְּפִלָּה סְדוּרִים בְּפִיו, וְאִם אֵין מוֹצְאִין מִי שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הַלָּלוּ, יִבְחֲרוּ אֵת הַטּוֹב שֶׁבָּהֶם בְּחָכְמָה וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים.

אֵין לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַתֵּבָה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַקָּהָל וְכָל מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, מֵחֲמַת אַלְמוּת וְגֵאוּת, אֵין עוֹנִין אָמֵן אַחַר בִּרְכוֹתָיו, שֶׁנֶּאֱמַר וּבוֹצֵעַ בֵּרַךְ נִאֵץ ה'.

אֵין מְמַנִּין לִשְׁלִיחַ צִבּוּר קָבוּעַ אֶלָּא מִי שֶׁנִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ, אֲבָל בְּאַקְרַאי בְּעָלְמָא, כָּל שֶׁהוּא בֶּן י"ג שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, יָכוֹל לֵירֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה.